

HEYDƏR ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ DÖVLƏT QURUCULUĞU KONTEKSTİNDƏ

Hüseyn Əsgərov
filologiya elmləri doktoru, professor
Bakı Dövlət Universiteti
Azərbaycan, Bakı
huseyn.esgerov@baku.edu.gov.az
Orcid: 0009-0006-0070-2645

Xülasə

Azərbaycan dilinin inkişafına dövlət səviyyəsində ilk qayğı Şah İsmayıl Xətai dövründə göstərilmiş, 1918–1920-ci illərdə – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bərqərar olduğu dövrdə bu qayğı yenidən bərpa olunsa da, Cümhuriyyətin ömrü uzun olmadığından dil haqqında tədbirlər də milli əsaslarla davam etdirilə bilməmişdir. Azərbaycan dilinə yüksək səviyyədə dövlət qayğısı 1969-cu ildən – Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbər təyin olunduğu dövrdən başlayır. Müstəqillik illərində Azərbaycan dilinin tədris, tətbiq və inkişaf etdirilməsinə dövlət qayğısının artırılması, Azərbaycan dilinin tədqiqinin genişləndirilməsi, həmçinin bu işə nəzarətin gücləndirilməsi məqsədilə bir neçə tarixi fərman və sərəncam imzalanmışdır. Bu fərman və sərəncamlar Heydər Əliyevin 1969-cu ildən başlayaraq milli dil ilə əlaqədar həyata keçirdiyi böyük tədbirlərin qanunauyğun davamıdır. Dövlətin müstəqillik dövründə dil siyasətinin ikinci mərhələsi 2003-cü ildən bu günə qədər olan dövrü əhatə edir. Prezident İlham Əliyevin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” ilə Azərbaycan dilinin tədrisi və tətbiqinin genişləndirilməsi yeni mərhələyə daxil olmuşdur. Azərbaycan dilinin tədrisi və təbliği sahəsində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi bu dövrün əsas özəlliklərindəndir. Prezident İlham Əliyevin bu sahədəki siyasəti bütövlükdə 1993-cü ildən sonra yürüdülmən dil siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi və yüksək mərhələdə məntiqi davamıdır.

Açar sözlər: Heydər Əliyev, İlham Əliyev, Azərbaycan xalqı, ana dili, dövlət dili, Azərbaycan Respublikası, milli-mənəvi dəyərlər, dil, dilçilik.

THE LANGUAGE POLICY OF HAIDAR ALIYEV IN THE CONTEXT OF THE STATE- BUILDING

Huseyn Asgarov
doctor of philological sciences, professor
Baku State University
Azerbaijan, Baku

Summary

The first concern for the development of the Azerbaijani language at the state level was manifested during the reign of Shah Ismail Khatai, and although this issue was restored again in 1918-1920, during the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic, since the Republic didn't last so long, measures regarding the language could not be continued on the national basis. The high level of state care about the Azerbaijani language began in 1969, when Haidar Aliyev was appointed as the leader of Azerbaijan. During the years of independence, several historical decrees and orders were signed to develop the state care aiming at the promotion of the teaching, use and development of Azerbaijani language; the expanding the study of Azerbaijani language, as well as the strengthening of the control over this work. These decrees and orders are the legitimate continuation of major events implemented by Haidar Aliyev regarding the national

language since 1969. The second stage of language policy during the period of the state independence covers the period from 2003 to the present. The expanding the teaching and use of Azerbaijani language had entered the new stage with “The State Program on use of Azerbaijani language in accordance with the requirements of the conditions on globalization and development of linguistics in the Country” approved by the Decree of President İlham Aliyev, dated April 9, 2013. The use of the information and communication technologies in the field of teaching and promoting Azerbaijani language is one of the main peculiarities of this period. The policy of President İlham Aliyev in this area is an integral part of the language policy and its logical continuation at a high level implemented after 1993.

Key words: Haidar Aliyev, İlham Aliyev, Azerbaijani people, native language, the state language, the Republic of Azerbaijan, national-moral values, language, linguistics.

ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА ГЕЙДАРА АЛИЕВА В КОНТЕКСТЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Гусейин Аскеров
Доктор филологических наук, профессор
Бакинский Государственный Университет
Азербайджан, Баку

Резюме

Первая забота о развитии азербайджанского языка на государственном уровне была проявлена во время правления Шаха Исмаила Хатаи. Эта забота в дальнейшем была восстановлена в 1918–1920 гг. – в период становления Азербайджанской Народной Республики, однако меры по развитию языка не были продолжены на национальной основе, так как Республика просуществовала недолго. Высокий уровень проявления государственной заботы об азербайджанском языке начался в 1969 году, когда руководителем Азербайджана был назначен Гейдар Алиев. В годы независимости в целях повышения внимания государственной заботы о преподавании, применении и развитии азербайджанского языка, расширения изучения азербайджанского языка, а также усиления контроля за этой работой, было подписано несколько исторических указов и распоряжений. Эти указы и распоряжения являются закономерным продолжением грандиозных мер, которые осуществлялись Гейдаром Алиевым в отношении национального языка начиная с 1969 г. Второй этап языковой политики в период независимости Азербайджанского государства охватывает период с 2003 г. по настоящее время. Расширение преподавания и применения азербайджанского языка вступило в новый этап с «Государственной программой по использованию азербайджанского языка в условиях глобализации в соответствии с требованиями времени и развитию языкознания в стране», утвержденной Постановлением Президента Ильхама Алиева от 9 апреля 2013 г. Применение информационно-коммуникационных технологий в сфере преподавания и пропаганды азербайджанского языка является одной из главных особенностей этого периода. Политика Президента Ильхама Алиева в этой области в целом являет собой неотъемлемую часть языковой политики, проводимой после 1993 г., и ее логическое продолжение на высоком уровне.

Ключевые слова: Гейдар Алиев, Ильхам Алиев, азербайджанский народ, родной язык, государственный язык, Азербайджанская Республика, национально-нравственные ценности, язык, языкознание.

Aktuallıq. Qloballaşma pərdəsi altında eyniləşmə prosesinin aparıldığı müasir dünyada xalqın əsrlər boyu formalaşmış, əvəzsiz bir miras kimi nəsil-dən-nəsilə ötürülmüş milli-mənəvi dəyərlərini sağlam bir şəkildə qorumaq, müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdıraraq yaşatmaq, cəmiyyətin mənəvi inkişafını bu dəyərlər əsasında təşkil etmək və onları gələcək nəsillərə ötürmək qarşıda duran çox vacib vəzifələrdəndir.

Annotasiya. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərləri sırasında xüsusi yeri olan Azərbaycan dilinin tarixi bizim eramızdan əvvəlki dövrlərə gedib çıxır. Ayrı-ayrı türk birləşmələrinin ümumi ünsiyyət vasitəsi olan bu dil IV-V əsrlərdən etibarən ümumxalq danışq dili kimi fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.

Metod. Məqalədə tarixi-müqayisəli, təsviri və qarşılaşdırma metodlarından istifadə edilmişdir.

Giriş. Azərbaycan dili mövcud olduğu tarixi dövrlər ərzində həm zəngin inkişaf yolu keçmiş, həm də müəyyən dövrlərdə ciddi təsir və təzyiqlərə məruz qalmışdır. Bu təsir və təzyiqlər nəticəsində Azərbaycan dilinin vahid norması pozulduğundan o, öz yerini ayrı-ayrı sosial qruplara xidmət edən müxtəlif səviyyəli üslublara vermiş və nəticədə ümumxalq danışq dili ilə yazılı dil arasında xeyli uzaqlaşma baş vermiş, fərqlər yaranmışdır.

Keçmiş bu günə, bu günü gələcəyə bağlayan çox mühüm vasitə kimi dilin cəmiyyətdəki mövqeyi dövlətçiliklə birbaşa bağlıdır. Məhz dövlətin, dövlətçiliyin olduğu cəmiyyətlərdə dilin rolu və nüfuzu artır, ifadə imkanları, sözyaratma qabiliyyəti genişlənir, şifahi və yazılı dil bir-birinə yaxınlaşır. Dövləti, xüsusilə dövlətçiliyi olmayan xalqların dilləri məişət dili səviyyəsində qalır və tədricən cəmiyyətdəki mövqeyini itirir.

Azərbaycan dilinin inkişafına dövlət səviyyəsində ilk qayğı Şah İsmayıl Xətai dövründə göstərilmişdir. Həmin dövrdə Azərbaycan türk dili ümumxalq ünsiyyət vasitəsinə çevrilmişdir. Xarici ölkələrə diplomatik məktublar da elə bu dildə yazılıb göndərilmişdir.

İkinci belə bir dövr 1918–1920-ci illəri – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bərqərar olduğu dövrü əhatə edir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətində rəsmi dövlət işləri rus dilində aparıldığından 1918-ci ilin 27 iyununda dövlət dili barədə qərar qəbul edilmişdir. Qərarda deyilirdi: “Türk dili dövlət dili qəbul olunsun. Dövlət idarələrinə, məhkəmə və inzibati orqanlara, habelə sair vəzifələrə bu dili bilənlər gələcəyə hökumət müəssisələrində rus dilinin işlədilməsinə ixtiyar verilsin”. Lakin hökumətin çıxardığı bu qərar Parlamentdə müzakirəyə çıxarılmadığından məsələ həll edilməmiş qaldı. Bununla belə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət dili haqqında verdiyi bu qərarla Azərbaycan dili “türk dili” adı ilə dövlət dili hüququ aldı, tədrisin, kargüzarlığın bu dildə aparılmasına yollar açıldı, ilk dəfə olaraq Azərbaycan dilində dövlət himni yarandı. Ümumiyyətlə, vahid bir informasiya dilinin yaranması və onun normalarının sabitləşməsində həmin qərarın müstəsna rolu oldu. Onun ardınca bu sahədə bir sıra mühüm addımlar atıldı.

Lakin Cümhuriyyətin ömrü uzun olmadığı kimi, dil haqqında tədbirlər də milli əsaslarla davam edə bilmədi. Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin yaranması ilə bu tədbirlərə son qoyuldu, Azərbaycan dilinə dövlət qayğısı dayandırıldı. Bir sıra sahələrdə rus dilinin məcburi qaydada tətbiqi milli dilin inkişafına xeyli ziyan vurdu. Respublikada ikinci ana dili elan edilmiş rus dili, əslində, aparıcı yer tuturdu. Azərbaycan dilində mətbuat, məktəb, radio, televiziya və digər informasiya vasitələri olsa da, bu dilin nüfuzu Respublikanın hüdudlarını aşmırdı. Bundan başqa, yeni anlayışların ifadəsi üçün Azərbaycan dilinin daxili imkanları hesabına yaranan sözlər rus dilindən alınan sözlərlə müqayisədə çox az idi.

Bütün bunlara baxmayaraq, əsrlərin sınaqlarından keçmiş, başqa dillərin təsirinə daim ciddi müqavimət göstərmiş Azərbaycan dili öz inkişafını dayandırmadı. Nəşr olunan bədii əsərlər, qəzet və jurnallar, ölkədə yayımlanan radio və televiziya verilişləri, orta və ali məktəblərdə aparılan tədris Azərbaycan dilini tədricən dövrün mədəni və zəngin dillərindən birinə çevirdi.

1950-ci illərin sonlarında Azərbaycan dilinin istifadə edilməsi sahəsində rəsmi oyanış başlandı. Onun dövlət idarələrində tətbiqinin zəruriliyi mühüm bir məsələ kimi qarşıya qoyuldu.

Azərbaycanda, xüsusilə Bakıda bu sahədə canlanma başlandı, lakin hazırlıqsız görülən bu iş ciddi müqavimətə rast gəldi. Həmin dövrdə bu məsələdə dövlət və hökumət rəhbərləri arasında da yekdil fikir yox idi. Ona görə də bu proses tezliklə dayandı.

1969-cu ildə Heydər Əliyevin Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci katibi seçilməsi ilə vəziyyət dəyişməyə başladı.

Bu gün Azərbaycan ictimai fikrində birmənalı şəkildə etiraf olunan həqiqət bundan ibarətdir ki, xalqı milli müstəqilliyə doğru aparın yol 1969-cu ildən, yəni Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi hakimiyyətə irəli çəkilməsi tarixindən başlayır. Ulu Öndər daim xalqının milli maraq və mənafeləri uğrunda mübarizə aparmış, xalqda onun tarixi keçmişi, milli kimliyi, dili, ədəbiyyatı, mədəniyyəti, adət-ənənələri, bütövlükdə milli-mənəvi dəyərləri barədə dolğun təsəvvürlər yaratmaqla onda müstəqil dövlətçilik şüurunun formalaşmasına çalışmışdır.

Heydər Əliyev Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin Birinci katibi seçildəndən sonra onun ziyalılarla ilk geniş görüşü 1970-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetində (indiki BDU-da) olmuşdur. Heydər Əliyevin həmin tədbirdə Azərbaycan dilində çıxışı Azərbaycan dilinə yeni münasibətin, dövlət qayğısı göstərilməsinin başlanğıcı oldu. O dövr üçün bu, görünməmiş bir addım idi. Sonradan Heydər Əliyevin Azərbaycan dilində çıxışları müntəzəm şəkil almışdı. O artıq qurultayların tribunasından da ana dilində danışırdı. 1974-cü ildə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə dördcildlik Azərbaycan dili dərsliyinə görə altı nəfər Azərbaycan dili müəlliminə Dövlət mükafatı laureatı adı verilmişdir. Heydər Əliyev bütün bunlarla cəmiyyətə milli varlığın, milli-mənəvi dəyərlərin əsası olan ana dilini sevməyin, onu qoruyub saxlamağın, inkişaf etdirməyin yolunun, ilk növbədə, bu dildə danışmaqdan keçdiyini çatdırırdı.

Nəhayət, 1978-ci ildə Heydər Əliyevin bilavasitə təşəbbüsü ilə Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dövlət dili kimi rəsmiləşdirildi: “Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir”.

Azərbaycan dilinin dövlət dili adlandırılması o zaman üçün böyük hadisə idi. Bu, hər şeydən əvvəl, böyük cəsarət tələb edirdi və xalqa, milli varlığa, ana dilinə olan məhəbbətdən irəli gəlirdi.

Heydər Əliyev o vaxtkı SSRİ rəhbərliyi ilə apardığı kəskin mübarizə və mübahisələr barədə demişdir: “O vaxt mən Sovet İttifaqının rəhbərliyi ilə, Kommunist Partiyasının rəhbərliyi ilə çox gərgin danışıqlar aparırdım. Sübut etməyə çalışırdım ki, biz dövlət dilimizin Azərbaycan dili olduğunu öz Konstitusiyamıza yazmalıyıq və yazacağıq. Moskvada bir neçə dəfə müzakirələr oldu. Cürbəcür fikirlər səsləndi və həmin fikirlərin əksəriyyəti ondan ibarət idi ki, belə olmamalıdır. Ancaq biz buna nail olduq və 1978-ci ildə, səhv etmərsən, aprel ayında Konstitusiyayı qəbul etdik. Həmin Konstitusiyada yazıldı ki, Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir...”

Heydər Əliyev dilin mənəvi, tərbiyəvi, ideoloji xarakter daşdığını belə ifadə etmişdir: “Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir”; “Hər bir xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”.

1993-cü ildə Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı ilə Azərbaycan dilinə dövlət qayğısı yeni mərhələyə keçdi. Heydər Əliyev ana dili ilə bağlı belə bir tələb qoydu: “Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini – Azərbaycan dilini mükəmməl bilməlidir”.

Heydər Əliyev dövrün tələblərini də nəzərə alır, gənclərə məsləhət görürdü ki, xarici dilləri

də öyrənsinlər, dünyaya çıxmaq üçün müasir elmi və siyasi informasiyanı qəbul etmək üçün bu, vacib vasitədir, ancaq hər bir azərbaycanlı, ilk növbədə, öz ana dilinə yiyələnməli, Azərbaycan ədəbi dilində mükəmməl yazmağı və danışmağı bacarmalıdır.

Ulu Öndərin bilavasitə rəhbərliyi və iştirakı ilə hazırlanıb qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında yazılmışdır: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir”.

Heydər Əliyev, demək olar ki, hər çıxışında Azərbaycan dili, Azərbaycan dilçiliyi məsələlərinə toxunur, onları gündəlikdə saxlayırdı. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 18 iyun 1996-cı il tarixli geniş iclasındakı nitqində Heydər Əliyev demişdir: “Nazirlər Kabinetinin iclaslarında və başqa toplantılarımızda mən bizim rəhbər vəzifəli şəxsləri bir neçə dəfə xəbərdar etmişəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət dilimiz, ana dilimiz, Azərbaycan dili hər yerdə – bütün sənədlərimizdə, bütün iclaslarımızda, toplantılarımızda işlənməlidir. Təəssüflər olsun ki, bəzi rəhbər vəzifəli şəxslərimiz təhsilini keçmişdə rus dilində aldıklarına görə və uzun illər öz işlərində yalnız rus dilindən istifadə etdiklərinə görə Azərbaycan dilini zəif bilirlər. Bu, anlaşıla bilər, çünki o dövrdə, əvvəlki illərdə keçmiş Sovetlər İttifaqının başqa yerlərində olduğu kimi, Azərbaycanda da dövlət işlərində əsasən rus dili işlədilirdi. Mən bir daha demək istəyirəm, bu barədə heç kəsə irad tutmaq, yaxud onları tənqid etmək fikrində deyiləm. Bu, o dövrün tələbləri, o dövrdə yaranmış vəziyyət ilə əlaqədar olan bir haldır. Amma eyni zamanda biz üç ildir ki, yaxud beşinci ildir ki, müstəqil dövlətdə yaşayırıq. Azərbaycan müstəqil dövlətdir. Üç il dedim, çünki üç ildir ki, mən buraya gələndən, Azərbaycanda bu işə başlayandan həmin məsələləri dəfələrlə irəli sürmüşəm. Hesab edirəm ki, bu müddət bizim hər bir rəhbər vəzifəli şəxsimiz üçün yetərli idi ki, Azərbaycan dilini öyrənsin, mənimsəsin. Ancaq nədənsə bəziləri hələ də bu barədə istənilən nailiyyəti əldə edə bilməyiblər.

Mən bu barədə hamıya bir daha müraciət edirəm və xüsusən rəhbər vəzifəli şəxslərdən tələb edirəm ki, onlar dövlət dilini öyrənmək üçün lazımı əlavə tədbirlər görsünlər və buna nail olsunlar. Bunu etmək lazımdır, hətta zəruridir. Heç kəs fikirləşməsin ki, sabah yenə elə bir vəziyyət yaranacaq ki, Azərbaycan dili lazım olmayacaqdır. Azərbaycan dili həmişə lazım olacaqdır və onsuz yaşamaq mümkün olmayacaqdır”.

2000-ci ilin 18 iyununda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin “Azərbaycan dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” imzaladığı Fərman Azərbaycan dilinin inkişafı, tədqiqi, tətbiqi və təbliği sahəsində misli görünməmiş tarixi hadisə idi. Həmin fərman dilçilər, tarixçilər, etnoqraflar və yazıçıların, elm və mədəniyyət xadimlərinin üzərinə böyük məsuliyyət qoyurdu.

Fərmanda Azərbaycan dilinin dünyanın ən zəngin və ən qədim dillərindən olduğu xüsusi vurğulanır, onun keçdiyi inkişaf yoluna nəzər salınır, ayrı-ayrı tarixi mərhələlərdə Azərbaycan dilinin tutduğu mövqe göstərilir, Azərbaycan ədəbi dili, onun ayrı-ayrı üslublarının meydana gəlməsi haqqında, xüsusilə XX əsrdə Azərbaycan ədəbi dilinin zənginləşməsi haqqında məlumat verilir və bir daha təsdiqlənir ki, Azərbaycan ədəbi dili müasir elmi və siyasi düşüncənin ifadəsi üçün bütün imkanlara malik olan zəngin bir dildir: “Bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqının da dili onun milli varlığını müəyyən edən başlıca amillərdəndir. Dilimiz xalqın keçdiyi bütün tarixi mərhələlərdə onunla birgə olmuş, onun taleyini yaşamış, üzleşdiyi problemlərlə qarşılaşmışdır. O, xalqın ən ağır günlərində belə onun milli mənliliyini, xoşbəxt gələcəyə olan inamını qoruyub möhkəmləndirmişdir. İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə sahib olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımızın ulu babalarından miras

qalan bu ən qiymətli milli sərvətini hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu, onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur”.

Bu sətirlər bir daha onu göstərir ki, xalqla dil bir-birindən ayrılmazdır, dil xalqın varlıq formasıdır, xalqın tarixən keçdiyi yolda onunla bərabər inkişaf etmişdir. Bu gün Azərbaycan dili ən dərin fikirləri ən incə çalarlarında ifadə etmək imkanına malikdir.

Fərmanda əlifba məsələsinə də xüsusi yer verilir. Prezident qəti qərara gəlir ki, latın qrafikalı Azərbaycan əlifbasının tətbiqi vaxtı çatmışdır. Ona görə də Nazirlər Kabinetinə tapşırılır ki, “Ölkədə Azərbaycan dilində çap olunan qəzet, jurnal, bülleten, kitab və digər çap məhsullarının istehsalının 2001-ci il avqustun 1-nə qədər bütünlükdə latın qrafikasına keçməsinə təmin etsin”, “Mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarında kargüzarlığın latın qrafikası ilə aparılmasını 2001-ci il avqustun 1-nə qədər təmin etsin”. Nazirlər Kabinetinə o da tapşırılır ki, “Azərbaycan Respublikasında dövlət dilinə qarşı gizli, yaxud açıq təbliğat aparmaq, Azərbaycan dilinin işlənməsinə və inkişafına müqavimət göstərmək, onun hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına cəhd etmək kimi hallara, latın qrafikasının tətbiq olunmasına maneələr törədilməsinə görə məsuliyyət növlərini müəyyən edən qanunvericilik aktının layihəsini bir ay ərzində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin”.

Fərmandan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olaraq Prezidentin 4 iyul 2001-ci il tarixli Sərəncamı ilə Dövlət Dil Komissiyası yaradılmış, 9 avqust 2001-ci il tarixli Fərmanı ilə hər il 1 avqust Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi təsis edilmişdir.

Bundan başqa, dövlət dilinin tətbiqi işinin əməli şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə 2002-ci ilin 30 sentyabrında Prezident Heydər Əliyevin təsdiq etdiyi “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmiş, həmçinin 2003-cü il 2 yanvarında “Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Fərman verilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında Dövlət dili haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu Heydər Əliyevin 1969-cu ildən başlayaraq açıq və örtülü şəkildə həyata keçirdiyi milli siyasətin tərkib hissəsi, Azərbaycanın 1991-ci ildə elan edilmiş, real olaraq isə 1993-cü ildən başlamış müstəqilliyinin bəhrəsidir.

Milli-mənəvi dəyərlər sırasında ana dilinə böyük önəm verməsinin səbəbini Ulu Öndər belə izah edir: “Öz dilini bilməyən, öz dilini sevməyən adam öz tarixini yaxşı bilə bilməz, öz klassiklərinin əsərlərini öz ana dilində oxuya bilməz. Əgər onları oxuya bilməsə, tariximizi bilməyəcək; onları oxuya bilməsə, mədəniyyətimizi bilməyəcək, milli adət-ənənələrimizi bilməyəcək. Onları bilməsə, o, vətənpərvər olmayacaq, onda vətənpərvərlik duyğuları, hissiyyatı olmayacaqdır”, “Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz, heç bir şey ola bilməz. Əvvəlcə ana dili, sonra başqa dillər”.

Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi strateji inkişaf kursunu, Heydər Əliyevin siyasəti bu gün İlham Əliyev böyük əzm və səbrlə davam etdirir. Prezident İlham Əliyevin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli Sərəncamına uyğun olaraq Azərbaycan dilində əvvəllər kiril qrafikasında çap olunmuş Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin qısa müddət ərzində, həm də poliqrafik cəhətdən müasir tələblərə cavab verən şəkildə latın qrafikalı yeni əlifba ilə nəşr edilərək ölkə kitabxanalarına, o cümlədən məktəb kitabxanalarına verilməsi, başqa bir sərəncamla 25 cildlik Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının hazırlanması Azərbaycan dilinin, Azərbaycan elmi və

təhsilinin tarixində böyük hadisədir.

Prezident İlham Əliyevin 9 aprel 2013-cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı” dövlətin, Prezidentin dövlət dilinə olan yüksək qayğısının təəcəssümüdür. Fikrimizcə, məqsədi Azərbaycan dilinin istifadəsi və tədqiqinə dövlət qayğısının artırılmasını, Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsini, ölkədə dilçilik araşdırmalarının əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılmasını, dilçiliyin aparıcı istiqamətlərində fundamental və tətbiqi tədqiqatların inkişafına yönəldilmiş yaradıcılıq səylərinin birləşdirilməsini və dilçiliyin müasir cəmiyyətin aktual problemləri ilə əlaqələndirilməsini təmin etmək olan bu proqramı Azərbaycan dilinə olan dövlət qayğısının yeni mərhələsinin başlanğıcı kimi də dəyərləndirmək olar.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyindəki nitqində Azərbaycan dili ilə, bütövlükdə Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərləri ilə bağlı nitqi elm və təhsil sahəsində çalışanlar qarşısında məsul vəzifələr qoyur: “Əsrlər boyu Azərbaycan xalqını bir xalq kimi qoruyan bizim mədəniyyətimiz, incəsənətimiz, musiqimiz və digər ənənələrimiz olubdur. Bizim bu sahədəki bütün fəaliyyətimizin əsasında Azərbaycan dili dayanır. Azərbaycan dili bizi bir xalq, millət kimi qoruyub. Əsrlər boyu biz başqa ölkələrin, imperiyaların tərkibində yaşadığımız, müstəqil olmadığımız dövrdə milli dəyərlərimizi, ana dilimizi qoruya, saxlaya bilmişik... Bəzi ictimai xadimlərin, hökumət üzvlərinin çıxışlarında, bəzi televiziya verilişlərində, Milli Məclisdə eşidirəm ki, kənar kəlmələrdən istifadə edilir. Buna ehtiyac yoxdur”.

Prezident İlham Əliyevin AMEA-nın 70 illik yubileyində Azərbaycan dili barədə səsləndirdiyi lakonik fikirlər, bütövlükdə Azərbaycan Respublikasında 1969–1982-ci illərdə və 1993-cü ildən bu günə kimi yürüdülmən mədəniyyət və dil siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi və növbəti yüksək mərhələdə məntiqi davamıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan dilinin elektron məkanda daha geniş istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında” 17 iyul 2018-ci il tarixli Sərəncamı, həmçinin “Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilindən istifadənin daha da təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 1 noyabr 2018-ci il tarixli Fərmanı dövlət dilinin saflığının qorunması, onun hüdudsuz imkanlarından yetərincə istifadə edilməsi, televiziya və radio kanallarında, internet resurslarında, mətbuatda və reklam daşıyıcılarında ədəbi dil normalarına, leksik və qrammatik qaydalara əməl edilməsinin təmin edilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətlidir, dilə dövlət qayğısının bariz nümunəsidir.

Dövlətin, Ulu Öndər Heydər Əliyevin, Prezident İlham Əliyevin ana dilinə, bütövlükdə milli-mənəvi dəyərlərə olan xüsusi diqqət və qayğısı ondan irəli gəlir ki, milli-mənəvi dəyərlərsiz milli özünüdərk, milli düşüncə, milli ruh, milli şüur, vətənpərvərlik, vətən sevgisi, müstəqil dövlətçilik hissiyatı yoxdur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (1918-1920). Bakı, 1998, 976 s.
2. Aforizmlər (Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin çıxışlarından seçilmiş müdrik fikirlər). Bakı, 1997, s.331).
3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və konstitusiyə aktları. Bakı, 2003, 128 s.
4. “Azərbaycan” qəzeti, 7 noyabr 1996-cı il.

5. “Azərbaycan” qəzeti, 19 iyun 2001-ci il.
6. “Azərbaycan” qəzeti, 10 avqust 2001-ci il.
7. “Azərbaycan” qəzeti, 30 sentyabr 2002-ci il.
8. “Azərbaycan” qəzeti, 4 yanvar 2003-cü il.
9. “Azərbaycan” qəzeti, 18 iyul 2018-ci il.
10. “Azərbaycan” qəzeti, 2 may 2019-cu il.

25. 10. 2023

10. 11. 2023